

тому не можуть виконувати властивої особовим формам синтаксичної функції присудка. Виявлено, що як усі неособові дієслова, герундій може утворювати предикативні конструкції. Англійські утворення з вторинною предикацією несуть експресивно-стилістичне навантаження, особливо у художньому тексті.

Література:

1. Бархударов Л. С. Грамматика английского языка / Л. С. Бархударов, Д. А. Штелинг. – М. : Либроком, 2013. – 422с.
2. Беляева М. А. Грамматика английского языка / М. А. Беляева. – М. : Высш. шк., 1997. – 333с.
3. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 160 с.
4. Гузеева К. А. Английский язык. Справочные материалы. Книга для учащихся / К. А. Гузеева. – М. : Просвещение, 1992. – 288 с.
5. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова. – М. : Высш. шк., 1991. – 285 с.
6. Исаева Г. Т. Конденсация предикативных структур в современном английском языке (к проблеме языковой экономии) / Г. Т. Исаева : автореф. канд. филол. наук : 10.02.04. – К. : КНЛУ, 1998. – 16 с.
7. Maughan W. S. Moon and Sixpence / W. S. Maughan. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://dl.lux.bookfi.org/>

УДК 811.161.2+003

О. В. Щербак,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

МОРФОЛОГІЧНА СТРУКТУРА КОДІВ І СУБКОДІВ У ТВОРАХ О. К. ГЛУШКА

У статті з'ясовано сутність понять «код» та «субкод», визначено їхню роль у семіотичній системі роману «Кінбурн» та збірки оповідань «Оливковий гай» О. К. Глушка, а також описано морфологічну структуру кодів і субкодів з огляду на частини мови вираження їхніх ключових знаків.

Ключові слова: код, субкод, ключовий знак, текст.

В статье определена суть понятий «код» и «субкод», проанализирована их роль в семиотической системе романа «Кинбурн» и сборника рассказов «Оливковая гай» А. К. Глушко, а также описана морфологическая структура кодов и субкодов с точки зрения частей речи выражения их ключевых знаков.

Ключевые слова: код, субкод, ключевой знак, текст.

In article definitions of the concepts «code» and «subcode» are given, the fact that the subcode is semantic type of a code is proved, their role in the semiotic system of the novel «Kinburn» and the collection of stories «Olive Grove» by O. K. Glushko is established. The author does the semiotics analysis on the basis of classification by R. Bart, who allocated five types of codes – germenetic, semic, symbolical, actional and cultural.

The author proves that former works were devoted to research of semantics of cultural codes. Therefore now the science feels need of research of their morphological structure. For the solution of this question the mechanism of creation of morphological models is offered. For the first, we have to define a key sign in structure of a code, for the second, to establish its belonging to a certain part of speech, for the third, to establish functions of a sign and a code in general.

The research showed that the morphological structure of all types of codes is the non-uniform. The structure of a code can consist of one, two, three and more signs, but key there is only one.

The basis the germenetic codes is formed by verbs. They cause execution of such functions as interpretation, specification, informatization, characteristic. The structure the semic of codes is formed by means of nouns and adjectives. These parts of speech cause such functions as nomination, specification, background, specification, qualification, identification, instruction, socialization, image, characteristic, stylization, specification, expressivity and others. The structure of symbolical codes is formed by means of nouns, which carry out functions of a representation, specifications and characteristics. The models of the actional of codes are constructed by means of verbs, which carry out such functions as expression of actions and conditions of heroes of works. The models of cultural codes have nouns. They can be grouped on 9 groups of subcodes – natural, subject, anthropic, somatic, animal, vegetable, architectural, spiritual, food.

Key words: code, subcodes, a key sign, text.

Постановка проблеми. Останнім часом феномен кодів і субкодів, що функціонують у комунікативній площині художнього твору, все частіше викликає активні дискусії серед сучасних філологів, оскільки ці одиниці семіосфери характеризуються неоднорідністю структури та широкою амплітудою мовленнєвих репрезентацій, відіграючи вагомий роль у процесі семіотичної інтерпретації художнього твору.

Як наголошує В. С. Чернявська, код виступає «системою умовних позначень, символів, знаків і правил їхньої комбінації між собою для передачі, обробки та зберігання (запам'ятовування) інформації в найбільш придатному для цього вигляді» [2, с. 90]. У свою чергу, структурним елементом коду є субкод, який, за твердженням А. В. Папшевої, можна виокремлювати тільки у межах коду культури, оскільки одиниці такого коду є окремими образами, що виступають «знаками з перемінною субстанцією плану вираження» [7, с. 493]. Проте в лінгвосеміотичному вимірі обидва формуються за допомогою власне семіотичних знаків, що прямо чи опосередковано називають предмети та явища актуальної або віртуальної реальності, створеної адресантом у процесі комунікації. Систематизація кодів та субкодів як специфічних способів відбиття дійсності на сьогодні зумовила появу багатьох типологічних класифікацій, але найбільш ґрунтовною й досі залишається розробка французького семіотика та постструктураліста Р. Барта, який звернув увагу на змістову експлікацію досліджуваного явища, виокремивши герменевтичні, семічні, символічні, проайретичні та гномічні типи кодів.

З огляду на це дослідники активно вивчають комунікативне навантаження кодової систематики, проте виявлення специфіки семантичної реалізації кодів і субкодів у художніх творах лише починає привертати увагу вчених попри те, що цей аспект може активно сприяти вирішенню наукового завдання розбудови теорій та практик новітньої лінгвосеміотики як у межах загальнокомунікативної парадигми, так і в рамках специфічних жанрових сегментів, скерованих на поглиблене вивчення змістової й морфологічної структури цих вербалізованих одиниць. Наведене зумовило актуальність обраної проблематики та необхідність її детального опрацювання.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Уперше особливу роль кодів та субкодів в інтерпретації комунікативних повідомлень відзначив Р. Барт у 70-х рр. ХХ ст. на сторінках своєї праці «S / Z». Услід за ним коди та субкоди стали предметом досліджень О. С. Бразговської, Дж. Ділі, У. Еко, Ю. М. Лотмана, В. О. Лукіна, Г. Г. Почепцова, А. Б. Соломоника,

Н. І. Степанової, О. В. Хлебнікової, Л. Ф. Чертова, які наголошували на комунікативній значущості цих семіотичних категорій. Пізніше гостро постала потреба в установленні їхніх типологічних різновидів, що в зарубіжній семіотиці активно опрацьовували Р. Барт, О. Є. Бразговська, М. І. Жинкін, У. Еко. У вітчизняній лінгвістиці визначення різновидів субкодів як репрезентантів культурного універсуму спостерігаємо у розробках С. Н. Денисенко, О. О. Селіванової, О. С. Снитко, І. О. Тараби та ін., де аналізуються переважно семантичні особливості культурних кодів, представлені насамперед у фразеологізмах. Це акцентує на необхідності об'єктивного дослідження всього спектру кодів та субкодів у широкому жанровому діапазоні, що зокрема передбачає необхідність встановлення їхньої морфологічної структури в семіотичній системі художнього твору. Джерельною базою пропонованої статті обрано твори О.К.Глушка як яскравого представника українського красного письменства.

Формулювання завдання дослідження. Мета статті полягає в з'ясуванні морфологічної структури кодів і субкодів у творах О. К. Глушка. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити ключові знаки в структурі аналізованих кодів та субкодів;
- встановити функційну спрямованість кодів та субкодів за характером виявлених у їхній структурі ключових знаків та схарактеризувати їх;
- визначити актуальні та периферійні морфологічні показники актуальних кодів і субкодів і пояснити відповідні пріоритети.

Матеріал дослідження. Аналіз семіотичних кодів і субкодів здійснено на основі текстів прозових творів О. К. Глушка, а саме роману «Кінбурн» (1988) та 13 оповідань із збірки «Маслиновий гай» (1981), де загалом зафіксовано понад 700 відповідних маркерів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що кожний код або субкод має власну семіотичну експлікацію та обсяг, його морфологічна структура є доволі неоднорідною. В цьому контексті доцільним є врахування функційної спроможності цих семіотичних маркерів у процесі встановлення в їхньому складі частиномовної належності ключового знака. Значимим, що ключовим знаком семіотичного коду будь-якого типу вважаємо знак, що становить ядро структури коду та є його концептуально значущим, максимально інформативним і семіотично вагомим складником.

Так, *герменевтичний код* спочатку ставить питання, проблему чи загадку в межах тексту, а потім подає відповідь, рішення чи розгадку [10]. За Р. Бартом, основна функція цього коду полягає у «виокремленні таких (формальних) одиниць, що дають змогу сконцентрувати, загадати, сформулювати, призупинити і, нарешті, розгадати загадку...» [1, с. 64]. Таким чином, у художніх творах О. К. Глушка герменевтичний код виконує роль інтерпретатора сюжетних ліній. Ця функція здебільшого реалізується за допомогою дієслівних ключових знаків (далі V*), представлених такими морфологічними моделями:

- V*: «чув» [4, с. 83], «завертайте» [там само, с. 157];
- V* + Part (або в іншій послідовності): «порухував би» [4, с. 34], «не побоюсь» [там само, с. 34];
- V* + N (або в іншій послідовності): «багатьох половили» [4, с. 26], «шукайте зв'язків» [5, с. 58];
- V* + Prep + N: «жалує в гості» [4, с. 73], «притримували за руки» [там само, с. 202];
- Pron + Part + V*: «ніхто не перечив» [4, с. 122], «не гребувала нічим» [там само, с. 196];
- Inf + Part + V*: «терпіти не можу» [4, с. 108], «могли навіть розважитися» [там само, с. 231];
- Part + Prep + Pron + V*: «ні за що зачепитися» [4, с. 52], «ні за що було» [там само, с. 222].

Основними функціями цих моделей є інтерпретативна, інформативна й уточнювальна. Це забезпечується шляхом використання дієслівної репрезентації герменевтичних кодів, оскільки саме цей лексико-граматичний розряд слів виступає підґрунтям для створення певних меж або кордонів у сюжетних лініях та часової ідентифікації семіотичного континууму аналізованих творів.

Семічний код визначає специфіку одиниць формального плану, тобто конотативних означуваних [10]. Такий код характеризується «непостійністю та хаотичністю, через що починає нагадувати пилінки, що несуть смисл» [1, с. 64]. О. В. Хлебнікова вважає, що семами, тобто конотативними означуваними, можуть бути концептуальні персонажі та стихії [10]. Зокрема під концептуальними персонажами Ж. Делез розуміє дійових осіб, які вміщені в текстовий простір із метою «маніфестувати територію, абсолютні детериторіалізації та ретериторіалізації думки» [6, с. 91]. Концептуальну ж стихію витлумачують як «активне середовище, у якому діють концептуальні персонажі» [10]. Зважаючи на це, ключовими знаками у структурі таких кодів є іменникові та прикметникові семіотичні одиниці. Активні моделі семічних кодів розподілено на дві групи – групу кодів, що репрезентують конотативні стихії, та групу, що представляє конотативних персонажів:

1) *семічні коди, що репрезентують конотативні стихії:*

- N*: «Буг» [4, с. 10], «Мертвоводу» [там само, с. 19], «Радовицею» [5, с. 112];
- Prep + N*: «з-під Кремчука» [4, с. 17], «на Запорожжя» [там само, с. 17];
- Adj* + N: «Коломацький ліс» [4, с. 47], «Маслиновий гай» [5, с. 84];
- N + N*: «станція Грушіка» [5, с. 37], «сквер Героїв» [там само, с. 110];
- Adv + N*: «мимо Невою» [4, с. 65], «вздовж Дніпра» [там само, с. 202];
- Prep + Adj* + N: «до Мигійських порогів» [4, с. 9], «у Густий Байрак» [там само, с. 17];
- Prep + N + N*: «у гирло Бугу» [4, с. 8], «до центру Ожарська» [там само, с. 40];
- N + Adj* + N «бані Успенського собору» [4, с. 116-117], «острови Чорноморського заповідника» [5, с. 11];
- N* + Conj + N* (КЗ є рівнозначними): «Швеція проти Росії» [4, с. 63], «Керч і Єнікале» [там само, с. 69];
- Adj + N + N*: «болотисті береги Фонтанки» [4, с. 96], «старогрецьке місто Алектор» [5, с. 29];
- Adj + Adj* + N: «далекого Савранського лісу» [4, с. 13], «скелястий Сарматів мис» [5, с. 103];
- Prep + Adj + N + N*: «у нові порти Росії» [4, с. 67], «під земляними валами Кінбурна» [5, с. 31];
- Prep + N + Adj* + N: «у бік Нехворощанського байраку» [4, с. 45], «на барельєфах Траянової колонії» [там само, с. 95–96];
- Prep + N* + Conj + N* (КЗ є рівнозначними): «в Іспанії чи П'ємонті» [4, с. 65], «в Англії та Європі» [5, с. 27].

Таким чином, ключовими знаками кодів першої групи є топоніми. Основна семіотична спрямованість цих кодів пов'язана передусім із їхньою здатністю локалізувати місце дії, а також створювати певну топонімичну картину, у яку вміщено персонажів. Наведені коди мають і яскраво виражену конотативність, бо ілюструють авторські інтенції щодо використання їхніх знакових складників у конкретній комунікативній ситуації;

2) *семічні коди, що репрезентують конотативних персонажів:*

- N*: «Велігури» [4, с. 8], «Тимко» [5, с. 9];
- N + N*: «дядько Ілько» [4, с. 16], «полковник Брадов» [5, с. 34];

- **Prep + N***: «до Потьомкіна» [4, с. 65], «на Кліма» [5, с. 33];
- **Prep + N + N***: «з боку Воронцова» [4, с. 63], «із гетьманом Скоропадським» [5, с. 117];
- **Adj + N + N***: «бугогвардійського полковника Пугача» [4, с. 9], «кострищенського поміщика Волосатова» [там само, с. 73];
- **N + N + N***: «козака Семена Бондаренка» [4, с. 17], «Івана Федоровича Глиці» [5, с. 15];
- **Pron + N + N***: «нашого Грицька Фіялку» [4, с. 34], «мій кузен Густав» [там само, с. 98];
- **N + N + N + N***: «хата Дмитра Івановича Мельника» [5, с. 152], «генерал-ад'ютант Іван Іванович Шувалов» [4, с. 163];
- **Prep + Adj + N + N + N***: «у колишнього хорунжого Йосипа Тягуна» [4, с. 37], «з-за дерев'яного палацу графа Разумовського» [там само, с. 156];
- **Adj + N + N + N + N***: «ясновельможному князю Григорію Олександровичу Потьомкіну» [4, с. 69–70], «впливової камер-юнгфери Марії Савіни Перекусихіної» [там само, с. 94–95].

Як свідчить проведений аналіз морфологічних моделей кодів другого блоку, їхніми КЗ є власні імена персонажів, тобто антропоніми, що, на думку О. Р. Сколоздри, виступають «як мовні одиниці, які не лише називають, але й характеризують денотатів, разом з іншими одиницями відображають творче мислення письменника, багатство його мови, особливості стилю» [9, с. 355].

Зауважимо, що семічні коди, основу яких складають іменники та прикметники, за своєю функційною сутністю здатні виконувати соціально-орієнтовну, експліцитно- та імпліцитно-фонову, кваліфікативну, деталізувальну, ідентифікаційну, вказівну й описово-зображувальну функції (група 1), а також характеристичну, соціологічну, емоційно-експресивну, ідіостилістичну та конкретизувальну (група 2). Функції ж номінації й уточнення є спільними для семічних кодів обох груп.

Символічний код представляє «поле асоціацій, зумовлених тими чи іншими риторичними фігурами або поняттями» [10]. Переважно функційна роль такого коду забезпечується наявністю в його структурі ключового знака, вираженого іменником. Це доводять такі морфологічні моделі:

- **N***: «мечеть» (у значенні – піч) [4, с. 26], «цидулу» [там само, с. 38];
- **Adj + N***: «пристаркуватий економ» [4, с. 88], «панські челядники» [там само, с. 184–185];
- **Prep + N***: «на постолі» [4, с. 36], «за гривеник» [там само, с. 143];
- **Prep + N* + Adj** (або в іншій послідовності): «з турецькими ятаганамі» [4, с. 31], «на аршин довший» [там само, с. 204];
- **Prep + Adj + Adj + N***: «у довгій суконній киреї» [4, с. 32], «з товстими крученими буклями» [там само, с. 67].

Запропоновані приклади свідчать про те, що основні функції символічних кодів у творах О. К. Глушка скеровані на відтворення життєвих реалій персонажів, встановлення авторсько-суб'єктивної оцінки зображуваного, репрезентацію ситуативних обставин із життя героїв, конкретизацію та характеристизацію. Реалізація цього функційного потенціалу можлива за домінуючої ролі іменника.

Проайретичний код створює в тексті конкретну фабулу, визначає послідовність подій у ньому, а також мотивує поведінку персонажів [10], що у творах О. К. Глушка ілюструють такі дієслівні морфологічні моделі:

- **V***: «затрясся» [4, с. 22], «затупцювали» [там само, с. 90];
- **V* + Adv** (або в іншій послідовності): «сторчма полетів» [4, с. 12], «відповідав стримано» [там само, с. 99];
- **V* + N**: «учинив скаргу» [4, с. 17], «труснув головою» [5, с. 10];
- **V* + Inf**: «перестав сміятися» [4, с. 54], «точав роздивлятися» [5, с. 12];
- **V* + Prep + N**: «заточився на місці» [4, с. 21], «вислизнув з кабінету» [5, с. 63];
- **V* + Adj + N**: «зраділи запашиному сину» [4, с. 138], «порятував бронзовий гудзик» [там само, с. 292];
- **V* + Prep + Adj + N**: «прошепотів з таємничим виглядом» [4, с. 83], «похитувався під дружнім натиском» [5, с. 6].

Таким чином, переважна кількість проайретичних кодів має суто дієслівну представленість, зумовлену передусім їхнім семіотичним призначенням у континуумі досліджуваних нами художніх творів, що полягає у вираженні дій, станів та уможливленню інтерпретацію вчинків персонажів.

Гномічний код виступає своєрідним кодом колективного знання, на основі якого і створюється художній твір [10]. Р. Барт висуває думку про те, що гномічні коди є «цитатами, витягами з певної сфери знання чи колективної мудрості» [1, с. 65]. Через це гномічні коди часто називають кодами культури, під якими розуміють «фрагменти природної мови, що репрезентують мережу членування, категоризації, оцінок інтерпретованого світу та внутрішнього досвіду людини, зумовлену культурою певного етносу й репрезентовану в семіотичних системах природної мови, мистецтва, обрядів, звичаїв, вірувань, а також у нормах моралі, поведінці членів етнічного угруповання» [8, с. 263]. У зв'язку з цим цілком релевантним є виокремлення серед них субкодів різних типів, зокрема природних, антропних, соматичних, предметно-артефактних, архітектурних, зооморфних, фітонімічних, харчових і духовних. Однак аналіз фактичного матеріалу показує, що найбільш потужними в семіотичній системі творів О. К. Глушка виявилися зооморфні та предметно-артефактні субкодові маркери, основу яких здебільшого становлять іменники, оскільки саме ця частина мови «містить категорійну ознаку власне предметності, тобто не граматичної предметності, а реальної» [3, с. 47], уможливаючи виконання гномічними кодами власне номінативної функції.

Зокрема конститuentами зооморфних субкодів можуть бути різні за структурою та морфологічним оформленням конструкції, серед яких такі:

- **Conj + N***: «як кроти» [4, с. 18; 5, с. 51], «мов світлячки» [5, с. 75];
- **Adj + N***: «чорними круками» [4, с. 121], «сірими черепахами» [5, с. 51];
- **Conj + Adj + N***: «мов ненажерлива сарана» [4, с. 8], «як молодий жеребець» [там само, с. 41];
- **Conj + N + Adj + N***: «немов крила величезного кажана» [4, с. 23], «мов згряя чорних ворон» [там само, с. 81].

Основними морфологічними конструкціями предметно-артефактних субкодів є такі:

- **Conj + N***: «як рубель» [4, с. 92], «мов антени» [5, с. 114];
- **Adj + N***: «важкою колодою» [4, с. 13], «снігові шапки» [там само, с. 97];
- **N* + N**: «ківи лиха» [4, с. 33], «плетиво гілок» [там само, с. 46];
- **Conj + Adj + N***: «як двопудові гирі» [4, с. 24], «немов залізними кліцями» [5, с. 52];
- **Adj + N* + N**: «сріблясті ниточки сивини» [4, с. 218], «срібне мереживо блискавки» [5, с. 10];
- **Prep + Pron + Adj + N***: «у цій диявольській колісці» [5, с. 75], «на оцій розпеченій пательні» [там само, с. 139].

Функціональна скерованість гномічних кодів базується на їхній здатності виконувати порівняльну, емоційно-експресивну, репрезентативну, повідомлювальну й характеристичну функції. Реалізація цих функційних можливостей гномічних кодів відбувається в різних за будовою морфологічних моделях, де ключовими знаками переважно виступають іменники.

Висновки. Отже, в ході семіотичного аналізу прозових творів О. К. Глушка виокремлено таку кількість кодів: семічних – 58,9%, гномічних – 18,9%, проайретичних – 11,6%, герменевтичних та символічних – по 5,2%, морфологічні структури яких також виявилися доволі неоднорідними. Зокрема у морфологічних моделях герменевтичних кодів ключовими знаками виступають насамперед дієслова, що употужнюють інтерпретативну, інформативну, характеристичну й уточнювальну функційну здатність цих кодових сполук. Основу семічних кодів складають іменники та прикметники, що вказують на учасників художньої комунікації та місце її розгортання. В морфологічних конструкціях символічних кодів зафіксовано активізацію номінативної, уточнювальної, конкретизувальної та характеристичної функцій, що відбувається завдяки іменниковій парадигмі. Актуалізаторами проайретичних кодів найчастіше виступають дієслова. Семіотичний потенціал гномічних кодів та їхніх субкодів забезпечують іменники, що об'єктивують насамперед репрезентативну функцію.

Перспективи подальших розробок. У перспективі планується схарактеризувати категорійні параметри ключових знаків кодів і субкодів, представлених у творах О. К. Глушка.

Література:

1. Барт Р. S / Z: / Пер. с фр. Г. К. Косикова и В. П. Мурат; под ред. Г. К. Косикова / Р. Барт. – 3-е изд. – М. : Академический Проект, 2009. – 373 с. – (Философские технологии).
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / под ред., со вступ ст. и коммент. Ю. С. Степанова. – М. : Издательство «Прогресс», 1974. – 448 с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови: Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів / І. Р. Вихованець, К. Г. Горденська; за ред. І. Р. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
4. Глушко О. К. Кінбурн: історичний роман / О. К. Глушко. – К. : Рад. письменник, 1988. – 300 с.
5. Глушко О. К. Маслиновий гай: Оповідання / О. К. Глушко. – К. : Рад. письменник, 1981. – 165 с.
6. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Перевод с фр. С. Н. Зенкина. – М. : Издательство «Алетейя», СПб., 1998. – 302 с. (Институт экспериментальной социологии).
7. Папшева А. В. Применение категории «код» в лингвокультурологии / А. В. Папшева // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 12. – 2010. – № 3 (2). – С. 492–494.
8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2010. – 844 с.
9. Сколоздр О. Літературно-художня ономастика як предмет дослідження у вищій школі / О. Сколоздр // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2010. – Вип. 50. – С. 355–360.
10. Хлебникова О. В. Семиотические коды в философском тексте [Электронный ресурс] / О. В. Хлебникова // Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета». – Вып. 2006. – Режим доступа : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgru-11.pdf>; Название с экрана.

УДК 811.161.2'367.3

Т. В. Юрчишин,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ВИСЛОВЛЕННЯ УЗАГАЛЬНЕНОГО ЗМІСТУ ЯК ЕКСПРЕСИВИ

У статті здійснено прагмалінгвістичний аналіз висловлень узагальненого змісту та їх функціонування у ролі експресивів. З'ясовано ілюкативну мету вживання таких висловлень у мовленні та охарактеризовано відповідні мовленнєві ситуації на прикладі речень узагальненого змісту, дібраних з художніх творів українських письменників.

Ключові слова: висловлення узагальненого змісту, втішання, докір, експресиви, жалкування, мовленнєвий акт, нарікання, осуд.

В статье осуществлен прагмалингвистический анализ высказываний обобщенного смысла, а также их функционирования в роли экспрессивов. Определена иллокативная цель использования таких высказываний в речи и охарактеризованы соответствующие речевые ситуации на примерах предложений обобщенного смысла, выбранных с произведений украинских писателей.

Ключевые слова: высказывания обобщенного смысла, осуждения, речевой акт, сетования, сожаления, упрек, утешения, экспрессивы.

The article deals with the function of generalized content statements as expressives in complex speech acts. The author analyzes the illocative purpose of using these statements and characterizes corresponding situations by using examples of generalized content sentences of Ukrainian writers.

Keywords: Generalized Content Statements, act of speech, expressive speech acts, blame, complain, regret, reproach, consolations.

Висловлення узагальненого змісту визначають як універсальні висловлення, логічною основою яких є узагальнене судження, а структурно-мовною базою – речення-узагальнення. Речення узагальненого змісту постають як синтаксичні одиниці, що містять загальні положення, висновки, які стосуються всіх людей безвідносно щодо місця й часу, та виходять під час комунікації за межі одноразового вживання, відображаючи кодовий характер мови [3, с. 18].

У контексті сучасної лінгвістичної парадигми актуалізується звернення до прагмалінгвістичного аналізу висловлень зазначеного типу, який дозволяє глибше пізнати їх комунікативну сутність. Основним об'єктом прагматичного аналізу є мовленнєвий акт, що трактується як створення відповідного речення в певних умовах з конкретною метою [4, с. 211]. Висловлення узагальненого змісту часто функціонують у ролі експресивів.

Експресиви – це мовленнєві акти, ілюкативною метою яких є вираження психологічного стану мовця, який виникає за умови щирості щодо певного стану справ та виявляється в межах пропозитивного змісту [5, с. 192].

Узагальнені висловлення в структурі складних мовленнєвих актів-експресивів реалізують апелювання до стереотипів, сприймаються як точка аксіологічного відліку систем загальноновизнаних ціннісних орієнтирів. Причиною звернення мовця при реалізації експресивів до висловлень узагальненого змісту є переживання нестандартних ситуацій, котрі виходять за рамки звичності та буденності. Для індивідуальної оцінки й переживання подібних моментів людині потрібна відвага, тому вона й вдається до вже готових знань та формул виходу з кризових ситуацій, що репрезентовані в висловленнях узагальненого змісту. Висловлення узагальненого змісту корелюють із такими класами експресивів, як докір, осуд, жалкування, нарікання, втішання.